

СЕКЦІЯ 5. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 316.614:379.8

**КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСІБ
З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

Лопатко Л.А., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки і соціології
Херсонський державний університет

У статті розглядається організація культурно-дозвіллевої діяльності осіб з порушеннями слуху. Внаслідок залучення нечуючих осіб до культурно-дозвіллевої діяльності відбувається цілеспрямований розвиток різних психічних процесів: ціннісного, мотиваційного, пізнавального тощо. Вибір видів і форм дозвілля неоднаковий і визначається соціальною приналежністю, рівнем культури та іншими факторами. В розвитку активного способу життя має значення діяльна участь у цьому процесі осіб з порушеннями слуху. Для цього потрібно не лише створювати оптимальні умови, але й сприяти подоланню бар'єра – активніше включати у соціальне життя, допомагати пристосовуватися до нових життєвих умов, відкривати доступ до суспільних цінностей в сфері освіти, культури, духовного життя, дозвілля і відпочинку.

Ключові слова: культурно-дозвіллева діяльність, особи з порушеннями слуху, обласний будинок культури глухих, гуртки художньої самодіяльності, доступ до суспільних цінностей.

В статье рассматривается организация досуга лиц с нарушениями слуха. Вследствие приобщения неслышающих лиц к культурно-досуговой деятельности происходит целенаправленное развитие разных психических процессов: ценностного, мотивационного, познавательного и др. Выбор видов и форм досуга неодинаковый и определяется социальной принадлежностью, уровнем культуры и другими факторами. В развитии активного образа жизни имеет значение деятельностное участие в этом процессе лиц с нарушениями слуха. Для этого необходимо не только создавать оптимальные условия, но и содействовать преодолению барьера – активнее включать в социальную жизнь, помогать приспособляться к новым жизненным условиям, открывать доступ к общественным ценностям в области образования, культуры, духовной жизни, досуга и отдыха.

Ключевые слова: культурно-досуговая деятельность, лица с нарушениями слуха, областной дом культуры глухих, кружки художественной самодеятельности, доступ к общественным ценностям.

Lopatko L.A. CULTURAL AND LEISURE ACTIVITY OF PERSONALITIES WITH HEARING IMPAIRMENT AS AN ASPECT OF SOCIALIZATION

The article deals with the organization of leisure of persons with hearing impairments. Due to the initiation of deaf persons to cultural and leisure activities going on purposeful development of different mental processes: the valuable, motivational, cognitive, etc. The choice of types and forms of leisure varies and is determined by the social class, level of culture, and other factors.. In the development of an active lifestyle is important activity-participation in the process of persons with hearing impairments. To do this, you must not only create the optimal conditions, but also to help overcome the barrier – is actively involved in social life, helping to adapt to new conditions of life, to open access to social values in the area of education, culture, spiritual life, leisure and recreation.

Key words: cultural and leisure activities, persons with hearing impairment, regional cultural centre for people having hearing impairment problems, circles of creative activities, access to the social values.

Основною ознакою дозвілля є його добровільність та зацікавленість особистості процесом діяльності, власний вибір людини. Нині, коли демократичні цінності мають стати пріоритетом прогресу людства, потенціал соціального розвитку залежить від вияву й активізації культурно-дозвіллевої діяльності як механізму ефективного виховного вдосконалення соціуму. Як зауважує Н. Цимбалюк: «дозвілля активно реагує на зміни в суспільстві у соціальній системі і є певною характеристикою її життєздатно-

сті, відображенням потенціалу суспільного розвитку» [9]. На сьогодні очевидна актуальність проблеми організації дозвілля осіб з особливими потребами, а саме – з порушеннями слуху, враховуючи всю гостроту реалій сьогодення, коли спостерігається тенденція ускладнення процесу адаптації до сучасних умов життя, яка зумовлюється багатьма чинниками (соціально-політична нестабільність, бідність, безробіття, зміна соціальних ролей, науково-технічний прогрес тощо).

Культурно-дозвіллеву діяльність досліджують та аналізують І. Белецька, В. Бочелюк, І. Петрова, С. Скляр Т. Кисельова, С. Кульбіда, Н. Цимбалюк та інші вчені. Метою статті є дослідження культурно-дозвіллевої діяльності осіб з порушеннями слуху, розгляд дозвілля як ефективного чинника їхнього соціального розвитку. Завдання публікації полягає у визначенні шляхів вдосконалення культурно-дозвіллевої діяльності осіб з порушеннями слуху.

Дозвіллева діяльність – це рід занять, який може дати людині відчуття задоволення, піднесеного настрою і радості. Дозвілля охоплює: хобі; спорт і фізичну активність; ігри і заняття (інтелектуальні, логічні); художню діяльність (мистецтво, література); виробы (вишивання, плетіння, різьба по дереву тощо); туризм; пасивний відпочинок; відвідування музеїв, театрів тощо; розваги (перегляд телепередач, тощо); спілкування (телефонні розмови, листування, організація вечорів і заходів) [1]. Соціально-виховне значення дозвілля полягає в тому, що воно відображає соціальний простір та має позитивний потенціал удосконалення особистості та соціуму взагалі. До того ж, у дозвіллі існують умови розвитку «людини культури», котра вихована на загальнолюдських цінностях, здатна до самоактивності та може залучити інших людей до просоціальної діяльності. Більшість із видів культурно-дозвіллевої діяльності у силу певних причин люди з обмеженими можливостями не в змозі організувати самостійно, тому розглянемо дозвілля як складову соціального буття нечуючих, в якій особистість здійснює вільний вибір, визначається щодо власних культурних уподобань. Від того, якою діяльністю вона заповнена, залежать розвиток особистості, реалізація її творчого потенціалу та соціальної активності. І. Петрова зауважує, що дозвілля характеризується специфічними ознаками: свобода вибору та добровільна участь у дозвіллевій діяльності, бажання отримати радість та задоволення, самодостатність та самоцінність, компенсаційність дозвілля [9], адже людина отримує задоволення від соціальної самореалізації в різних сферах життєдіяльності, метою є її вдосконалення, результатом – позитивне існування в соціумі, соціальна творчість разом з іншими людьми, прагнення гармонійної взаємодії, що особливо важливо для осіб з певними вадами. Дослідники сфери дозвілля також зазначають на те, що неможливо оминати інноваційні процеси, зокрема для вдосконалення змісту дозвіллевої діяльності. І. Белецька зазначає, що однією з новітніх тенденцій, наприклад, молодіжного дозвіл-

ля, є комп'ютеризація та використання мережі Інтернет як засобу самореалізації [9]. Ю. Скляр визначає такі особливості розвитку дозвіллевої сфери: наявність явища регіоналізації в площині дозвілля; деякі форми користуються попитом і доступні практично всім верствам населення (телебачення, домашнє хобі, суспільно-політична і релігійна діяльність); участь у деяких формах культурно-дозвіллевої практики елітарного типу (відвідування театрів, музеїв, концертів) поступово скорочується відповідно до рівня соціальних сходинок [6, с. 206].

Немає такої сфери, де б нечуючі не проявили себе, навіть у музиці є приклад геніального композитора, позбавленого слуху – це Людвіг ван Бетховен. Таких прикладів дуже багато: письменники, поети, художники, актори, спортсмени.

Особи, які мають вади слуху, відчувають мелодіку і ритміку вірша душею, своїм внутрішнім глибоко розвиненим відчуттям. Серед українських поетів різних поколінь, які мали значну втрату слуху, відомі Олена Теліга, Ісаак Сапожников, Данило Семенов, Микола Ниров, Галина Швець та багато інших. Молодше покоління представлено такими талановитими особистостями, як Микола Мачківський, Іван Стронський, Юлія Соловйова, Тетяна Воронова, Ірина Дуценко, Олена Краснокутська та ін. Відомий своїми прозовими творами слабочуючий письменник Валентин Богаєвський – член спілки письменників України і Спілки журналістів України, лауреат премії імені Олени Пчілки [3, с. 192].

Людам з порушеннями слуху притаманне тонке відчуття прекрасного, особливо їх вабить світ театру, адже в самій природі жестової мови присутні елементи театральності. В. Зворикін – глухий режисер, артист, художник – підкреслював роль театрального мистецтва у духовному збагаченні глухої людини «Якби не було театру глухих, нам всім стало б дуже погано. Через свій фізичний недолік ми позбавлені радіо, звукового кіно, музики і багато чого іншого, і єдине, що залишається, і що завжди має бути у нас, це свій театр глухих!» [3, с. 192].

Є в Україні приклад успішної участі глухих у кіно. Так Василь Стьопкін зіграв головну роль у фільмі «Лобо» (режисер – І. Негреску). У 1996 р. йому присвоєно звання Заслуженого артиста України. Щодо сучасного українського кінематографу, то у 2009 р. вийшов короткометражний фільм «Глухота» (режисер – Мирослав Слабошпицький) – соціальна драма з життя вихованців школи-інтернату для глухих. «Шанс» відзняв слабочуючий режисер О. Фомічов. Юлія Стоцька – молода талановита актриса

знялася у сучасному серіалі «Повернення Мухтара».

Широке визнання мистецтвознавців отримали роботи сучасних глухих живописців: М. Поплавка, Ю. Тямушкіна, Д. Якутовича, З. Берези та багатьох інших. Серед них є члени Спілки художників України.

Ми ж розглянемо культурно-дозвілльєву діяльність осіб з порушеннями слуху на прикладі Херсонського базового медичного коледжу та Херсонського обласного будинку культури глухих.

Гордістю стоматологічного відділення Херсонського базового медичного коледжу є гурток художньої самодіяльності «Шанс», що об'єднує виключно нечуючих студентів. Цьому творчому колективу в 1998 р. було присвоєно звання «Народний» і до сьогоднішнього дня він його підтверджує [5, с. 115]. Він багатогранний: у ньому студенти танцюють, співають та декламують вірші у жестовому виконанні. Щорічно 3 грудня учасники гуртка влаштовують благодійний концерт, присвячений Всесвітньому дню інвалідів [7, с. 5].

Ще одне досягнення студентів – перемога ще в 2003 р. на конкурсі «Міс Світу» серед дівчат з порушеннями слуху в Празі (Чехія) [5, с. 79]. На даний час випускниця медколеджу працює в Одеській приватній стоматологічній поліклініці зубним техніком-керамістом.

Студенти відвідують заняття у спортивних секціях з волейболу, баскетболу, футболу, легкої атлетики, тенісу, шахів і шашок. Спортсмени з порушеннями слуху досягли значних успіхів, а саме: за останні 10 років підготовлено 8 майстрів спорту, 12 чемпіонів України з легкої атлетики, 7 чемпіонів України з футболу, серед них чемпіон Всесвітніх ігор глухих з волейболу в Данії, переможець європейських змагань з легкої атлетики Володимир Турков – заслужений майстер спорту України, чемпіон світу 2008 р.; Наталя Урсуленко – заслужений майстер спорту, срібна і бронзова призерка чемпіонату світу 2008 р., Володимир Турков та Наталя Урсуленко удостоєні державних нагород України. Збірна команда студентів коледжу з порушеннями слуху неодноразово брала участь у чемпіонаті України з волейболу та входила у шістку кращих команд України. У 2014 р. жіноча команда коледжу з баскетболу на чемпіонаті України серед спортсменів з вадами слуху посіла III місце. Футзальна команда неодноразово ставала призером чемпіонату України. Результат таких значних спортивних досягнень – результат тісної співпраці з обласною організацією «Інваспорт». Цьому передую велика робота. З метою кращої підготовки до

обласних, регіональних, Всеукраїнських та міжнародних змагань, а також для пропаганди і популяризації спорту серед нечуючих в центрі «Інваспорт» складається річний календар змагань. Щороку проводяться чемпіонати та першості України, а також Кубки України [3, с. 232].

Для дітей 11–15 років щороку проводяться змагання спартакіади «Повір у себе» серед інвалідів усіх нозологій. Спочатку проводяться відбіркові змагання, в яких кращі спортсмени виборюють путівку на фінальні змагання, а влітку у Національному центрі параолімпійської і дефолімпійської підготовки та реабілітації інвалідів спортсмени відпочивають і одночасно розігрують підсумкові фінальні місця Спартакіади.

Крім національних першостей, регіональні осередки спортивної федерації глухих України проводять різні турніри з усіх видів спорту. Найпопулярнішим з них є туристичний зліт глухих «Крим», який збирає нечуючих любителів туризму не тільки з України, але й з інших держав.

У Херсоні в серпні цього року вперше відбулися сімейні спортивні змагання «Тато, мама і я – спортивна сім'я», в яких взяли участь батьки з дітьми від 10 до 14 років. Цей захід став, по-перше, своєрідною пропагандою дружніх стосунків у сім'ї та її зміцнення, адже конкурси вимагали командної злагодженої роботи, а по-друге, це була дійова агітація здорового способу життя і активних занять спортом, бо деякі змагання потребували певної фізичної підготовки учасників. В програмі змагань було 11 конкурсів, як комплексна перевірка учасників на швидкість, спритність, розум та витривалість. Організації заходу сприяли спонсори: Наталя Урсуленко (багаторазова призерка Дефолімпійських ігор, чемпіонатів Європи та світу з легкої атлетики) та Херсонська обласна організація УТОГ [8, с. 7].

Не тільки молодь, а й люди більш старшого покоління беруть активну участь у житті будинку культури. Більше 15 років функціонує клуб «Ветеран», що є учасником усіх клубних заходів. Члени цього клубу, не дивлячись на свій пенсійний вік, активно допомагають працівникам БК проводити вечори-зустрічі, лекції, бесіди. враховуючи те, що було скорочено бібліотекаря, а це суттєво вплинуло на культурно-просвітницьку діяльність осіб з вадами слуху.

Арт-студія «Престиж» призначена для тих, хто бажає здобути для себе добрі манери, струнку фігуру та гарний зовнішній вигляд.

З появою нових форм роботи великим попитом серед молоді користуються кон-

курси КВК, «Що? Де? Коли?», конкурси краси «Пані Весна», конкурси перекладачів жестової мови тощо.

Клуб «Літературна мозаїка», що був створений бібліотекарем, успішно продовжує діяти, незважаючи на те, що посаду бібліотекаря в будинку культури скорочено. Огляди періодики, уроки народознавства, лекції, бесіди – це неповний перелік заходів, що проводяться на учбово-навчальному виробництві під час обідньої перерви.

За чашкою запашного чаю нечуючі ветерани святкують Міжнародний день глухих, День Перемоги, День людей похилого віку, Міжнародний день інвалідів, Новий рік. В баталіях за шаховою дошкою проходять зустрічі у клубі «Біла тура». Члени цього клубу беруть участь у всіх міських, обласних та всеукраїнських заходах. Багато переможців нагороджені дипломами та грамотами.

Все ж таки основну увагу БК відводить роботі з молоддю, де великим попитом користуються клуби «Скіф» (туристичний) та «Ерудит», в якому проходять заходи для найрозумніших і найкмітливіших членів УТОГ.

Усвідомлення духовних скарбів є підставою для всебічного розвитку людини як особи. Ця духовна константа стосується всіх людей, які б вони не мали вади і проблеми, стосується вона також людей з вадами слуху і їх спільноти.

А. Мудрик відзначає, що соціалізація в релігійних організаціях здійснюється під впливом практично всіх механізмів соціалізації [4, с. 59].

У процесі соціалізації віруючі релігійні організації реалізують ряд функцій:

- ціннісно-орієнтаційну, яка забезпечується як у процесі культових дій (богослужіння в храмі, молитви тощо), так і в різних формах релігійного просвітництва;

- регулятивна функція виявляється в тому, що релігійні організації культивують серед своїх членів поведінку, відповідну релігійним нормам;

- комунікативна функція реалізується у створенні умов для спілкування віруючих, у певних формах його організації, а також у культивуванні норм спілкування;

- милосердна функція релігійних організацій реалізується в сферах й формах діяльності милосердя і благодійності як у власне організаціях, так і за їх межами, завдяки чому члени організації здобувають специфічний досвід;

- компенсаторна (втішальна) функція виявляється в гармонізації духовного світу віруючих, у допомозі їм в усвідомленні своїх проблем і в духовному захисті від мирських потрясінь та неприємностей;

- виховна функція – релігійне виховання особистості.

Церкви беруть все більшу участь у соціальних програмах, які безпосередньо торкаються і сфери соціальної педагогіки. Як зазначає М. Галагузова, церкви також дбають про тих, хто опинився на «узбіччі життя» та тих, хто має певні відхилення у розвитку, і прагнуть включити цих людей у коло своєї місіонерської та катехизаторської діяльності [2, с. 216]. Усередині себе громада прагне підтримувати належний рівень соціалізації і робить це як безпосередньо, так і через сім'ю.

Релігійне виховання здійснюється священнослужителями; віруючими агентами соціалізації (батьками, родичами, знайомими, членами релігійної спільноти); педагогами конфесійних навчальних закладів (як основних – середніх шкіл, коледжів, так і додаткових – недільних шкіл, гуртків тощо).

Нами були простежені основні духовні орієнтири у нечуючих людей шляхом долучення їх до богослужіння при Херсонському Хрестовоздвиженському храмі, де поруч з чуючими вірянами відбуваються проповіді для осіб з порушеннями слуху. При цьому храмі організовано щонедільне християнське богослужіння та недільна школа. Щотижня з благословення настоятеля Хрестовоздвиженського храму проводяться уроки-лекції, такі ж лекції відбуваються і в Херсонському Святодухівському соборі, що сприяє процесу соціалізації особистості в християнську субкультуру.

Отже, організований в спеціальному душпастирстві комплексний підхід до особи з вадами слуху уможливорює досягнення вищих форм компенсації її життєвих сил, які визрівають під час розвитку духовного рівня особи з вадами слуху.

Широко практикуються і паломництва, котрі дають можливість цілеспрямованого спільного туризму, що зазвичай має позитивний вплив на процес соціалізації.

Так, нечуючі християни відвідали Почаєвську Лавру в м. Києві, Свято-Георгіївський монастир, здійснили подорож по святих містах Одеси та Одеської області (Кулевча), брали участь у Хресній ході 2015 р. У вересні цього року відбулася зустріч з служителем Київського Свято-Троїцького Іонинського монастиря.

У процесі та в результаті релігійного виховання у нечуючих віруючих формується специфічна ціннісно-нормативна система, особливості мислення та поведінки, стиль життя, а в цілому – стратегії адаптації і уособлення в соціумі.

Підводячи підсумок, скажемо, що сучасний будинок культури УТОГ виступає як

місце певної концентрації соціально-культурної діяльності людей з порушеннями слуху, де люди з особливими потребами здобувають навички самореалізації, самоствердження у творчості, досвід дозвілевого поведіння. Цей заклад постійно піклується про якісне поліпшення змісту і форм своєї діяльності, про створення позитивного культурно-дозвілевого середовища. Для того щоб цього досягти, необхідно відмовитися від заорганізованості, одноманітності і шаблонності культурно-дозвілевих форм, в основу діяльності покласти структуру і характер запитів людини, постійно прагнути розробляти і включати в практику нові, нетрадиційні і нестандартні форми розваг, освіти, спілкування і творчості різних верств населення.

Саме тому й важливо не просто знаходити спільну мову з нечуючими людьми, а робити їхню соціокультурну реабілітацію на гуманітарних засадах, сприймати їх як повноцінних членів суспільства.

Перспективи подальших розвідок полягають у вивченні культурно-дозвілевої діяльності різновікових категорій осіб з порушеннями слуху в різних соціальних інститутах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бочелюк В. Дозвіллезнавство : [навчальний посібник] / В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
2. Галагузова М. Социальная педагогика: курс лекций / М. Галагузова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
3. Дитина зі світу тиші: на допомогу батькам нечуючої дитини : [науково-методичний посібник] / уклад. Н. Зборовська та ін. ; за ред. С. Кульбіди (доповнений і доопрацьований). – К. : «СПКТБ УТОГ», 2011 – 328 с.
4. Мудрик А. Социальная педагогика : [учеб. для студ. пед. вузов] / А. Мудрик ; под ред. В. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 108 с.
5. Разом з усіма. Нариси з історії Херсонської обласної організації УТОГ. – Херсон : ВАТ «ХМД», 2005. – 192 с.
6. Скляр С. Соціокультурні трансформації дозвілевого простору молоді в умовах суспільних перетворень в Україні / С. Скляр // Соціальні технології. – 2010. – № 10. – С. 206–214.
7. Херсонський коледж: історія і сьогодення // Наше життя. – 2015. – № 19. – С. 5.
8. У Херсоні вперше відбулися сімейні спортивні змагання // Наше життя. – 2015. – № 30. – С. 7.
9. Максимова Н. Сучасний стан дозвілевої сфери в Україні: соціально-педагогічний аспект / Н. Максимова // Вісник ХДАК. – 2011. – Вип. 33. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ic.ac.kharkov.ua/RIO/v33/v33-3-06.pdf>.